

Uniwersytet Gdański
Wydział Prawa i Administracji
Administracja
Pracownia Informatyki Prawniczej

Michał Sokołowski
Nr albumu 165093

**Elektroniczna forma ogłaszania prawa, na
przykładzie Austriackiego Systemu Informacji
Prawnej.**

Opracowanie licencjackie
napisane na seminarium z
Informatyzacji administracji
pod kierunkiem
dra Grzegorza Wierczyńskiego

Gdańsk 2009

Spis treści

Wstęp.....	3
1. Elektroniczna forma ogłaszania aktu normatywnego.	5
1.1. Ogłaszanie prawa, przedstawienie tematu.	5
2. E-Prawo w Austrii	10
2.1. Przedstawienie problematyki	10
2.1.1. Cele programu „Elektroniczne Prawo”	10
2.2. Austriacka legislacja	12
2.2.1. Proces legislacyjny	12
2.2.2. Struktura austriackiego systemu prawnego.....	13
2.3. Informacja o prawie w Austrii	15
2.3.1. Rys historyczny	16
2.3.2. Końcowy etap programu E-Prawo	17
3. Austriacki System Informacji Prawnej	18
3.1. Systemy Informacji Prawnej. Zarys problematyki.....	18
3.2. RIS jako źródło informacji o prawie austriackim	20
3.3. Podstawa prawna RIS-u	21
3.3.1. Prawo krajowe.....	21
3.3.2. Prawo wspólnotowe	24
3.4. Dokumenty w bazie danych RIS-u.....	25
3.5. Wyszukiwanie dokumentu w bazie RIS-u.	27
Podsumowanie	29
Bibliografia.....	31
Wykaz aktów prawnych i orzeczeń.....	33

Wstęp

Jednym z podstawowych postulatów doktryny prawa jest jego jawność. Prawo powinno być jawne i dostępne dla jego odbiorców. Drogą do zapewnienia jawności prawa jest jego ogłaszanie. Ogłaszanie prawa ma prowadzić do tego by informacja na temat aktu wydanego przez prawodawcę dotarła do jak najszerszego grona odbiorców. I tak według starej rzymskiej paremii *ignorantia iuris nocet* nikt nie mógł by zasłaniać się niezajomością ogłoszonego prawa.

Aby ogłaszanie prawa, czyli informowanie na jego temat było skuteczne, musi zaistnieć odpowiednia wymiana tych informacji. Z jednej strony prawodawca jest zobligowany do ogłoszenia aktu normatywnego, z drugiej natomiast strony nie może być zamknięty na przyjmowanie swoistych informacji zwrotnych od odbiorców prawa. Informacje te nie będą dotyczyły samego aktu prawnego i tego czy, komuś się prawo podoba, czy nie. Prawodawcę interesować powinny przede wszystkim informacje na temat jego ogłaszania, to znaczy czy forma, w której przedstawiony jest akt normatywny odbiorcom, jest formą najodpowiedniejszą i dogodną. Przyjęte rozwiązanie, które będzie najlepszym dla odbiorców prawa, będzie jeszcze pełniej oddawało istotę jawności prawa, gdyż poprzez jego ogłaszanie będzie można dotrzeć do większej liczby adresatów prawa.

Przez wieki ewoluowała technologia. Wraz z technologią i z postępowaniem cywilizacyjnym zmieniało się ogłaszanie prawa i informowanie o nim jego adresatów. Różne formy przekazywania informacji, wynalezienie pisma obrazkowego, jego ewolucja do takiej postaci jaką znamy teraz, czy wynalezienie druku to kamienie milowe w dziejach przekazywania informacji i co za tym idzie ogłaszania prawa.

W kilku ostatnich dziesięcioleciach również nastąpił duży rozwój technologiczny. Stworzono komputery, które w dzisiejszych czasach rozwijają się niezwykle szybko. Także sposoby przekazywania informacji zmieniły się w ostatnich latach. Przyczynił się do tego rozwój sieci teleinformatycznych, a przede wszystkim sieci Internet. Dzięki nowym możliwościom stworzonym przez rzeczony maszyny cyfrowe czyli komputery i sieć Internet, promulgacja aktów normatywnych zmienia się. Tak jak wszędzie wkradają się nowe technologie tak i w dziedzinie prawa i jego ogłaszania, od jakiegoś czasu odgrywają znaczącą rolę w wielu państwach świata.

Także informacja o prawie w ostatnich latach niebywale wzrosła, oraz sposób jej przekazywania zmienił się, dzięki systemom informacji prawnej, które stały się bogatym źródłem wiedzy o prawie. Można w nich znaleźć nie tylko akty normatywne, ale również historyczne akty prawne, czy tak ważne, nawet w państwach o systemie prawa stanowionego, orzecznictwo sądów.

Niniejsza praca dotyczy nowych technologii wykorzystanych w prawie. W szczególności wykorzystania systemów informacji prawnej w kwestii ogłaszania prawa. Przyjrę się bliżej Austriackiemu Systemowi Informacji Prawnej i jego działaniu. Niewątpliwie systemy tego typu są przyszłością w dziedzinie promulgacji aktów normatywnych a także informacji na temat samego prawa. Dlatego powstała owa praca, z powodu mojego zainteresowania tą problematyką i aspektami z nią związanymi.

1. Elektroniczna forma ogłaszania aktu normatywnego.

1.1. Ogłaszanie prawa, przedstawienie tematu

„Prawo to szczególnego rodzaju system oddziaływania na daną społeczność za pomocą reguł postępowania. Jego podstawą jest obieg wiadomości o normach prawnych pomiędzy członkami tej społeczności i samym prawodawcą”¹. Jak słusznie zauważył autor, aby można było mówić o istnieniu norm prawnych w danym społeczeństwie musi zaistnieć wymiana informacji. Taką funkcję, wymiany informacji w społeczeństwie dotyczącą prawa, można przypisać jego ogłaszaniu. Wymiana ta odbywa się między prawodawcą a zainteresowanymi czyli społeczeństwem. Ogłaszanie prawa wypełnia jeden z podstawowych jego postulatów ponieważ jest „(...) jedną z form realizacji jawności prawa (...)”².

Od najdawniejszych czasów ludzie na różne sposoby próbowali przekazywać sobie informacje. Zwyczaj jako protoplasta norm prawnych był przekazywany z pokolenia na pokolenie w różnych formach najczęściej ustnej. Gdzieś głęboko w człowieku zakorzenione jest docieranie do informacji i przekazywanie jej w społeczeństwie. I tak społeczności rozrastały się, powstawały w nich podziały, przekaz zwyczajów i praw stawał się coraz trudniejszy, a jednocześnie coraz bardziej sformalizowany.

Z czasem następował postęp cywilizacyjny i przekazywanie informacji, a w późniejszych czasach pierwszych norm prawnych, nie było uzależnione już tylko od ludzkiej pamięci. Możliwości stały się bardziej rozległe dzięki wynalazkowi pisma.

Już starożytni pojęli olbrzymią rolę przekazu informacji na temat prawa w społeczeństwie. „Świadomość szczególnego znaczenia jawności prawa odnajdujemy już w prawie starożytnym”³. „W tym kontekście wymienia się często ustawodawstwo Hammurabiego, które zostało wyryte na steli z czarnego diorytu (...)”⁴.

¹ Maciej Róg, *Elektroniczne ogłaszanie prawa*, (adres internetowy w bibliografii), s. 3.

² Ibidem, s. 22.

³ Grzegorz Wierczyński, *Urzędowe ogłaszanie aktu normatywnego*, Warszawa 2008 s. 13.

⁴ Cezary Kunderewicz, *Kodyfikacje mezopotamskie z III i II tysiąclecia p.n.e.* (w:) *Dzieje kodyfikacji prawa. Materiały na konferencję historyków prawa w Karpaczu*, 1974, s.4.

Jak już pisałem, dzięki wynalezieniu pisma można było spisywać zwyczaje, dzięki czemu przekazywane były one dalej, coraz bardziej formalizowały się i przez to nabierały mocy wiążącej. Dzięki pismu wytworzyło się rękopiśmiennictwo co pozwalało na swoistego rodzaju kopiowanie tekstów i ich rozpowszechnianie. W szczególności rękopiśmiennictwo wykształciło się w średniowieczu a zajmowali się nim klasztorni mnisi. Pomimo tego iż spisywane zwyczaje mogły być teraz lepiej rozpowszechniane dzięki rękopiśmiennictwu to „ (...) wytworzenie kopii utworu było stosunkowo długotrwałe, kosztowne i trudne, co powodowało z jednej strony małą liczbę egzemplarzy tego samego dzieła, a z drugiej ograniczało krąg czytelników”⁵. Z reguły posiadaczami takowych dokumentów była szlachta i ci, których stać było na własną bibliotekę, którą mogli zaopatrzyć w akty spisywane przez klasztornych mnichów.

„Średniowieczna kultura prawna nie wykształciła wyraźnych wzorów w zakresie promulgacji aktów normatywnych i ich rejestracji. Prowadziło to do niepewności i nieznanomości prawa w społeczeństwie, a także w organach wymiaru prawa”. Stąd też dopiero „druk, dzięki któremu można było wytwarzać dowolną liczbę kopii danego dokumentu, umożliwił realizację procesu poznania prawa, zwłaszcza prawa stanowionego”⁶.

Tak więc wynalezienie druku spowodowało dotarcie do większej liczby odbiorców z informacją o prawie. A trzeba pamiętać, że w tym czasie ustawodawstwo rozwijało się niezwykle intensywnie a przyrost ilości aktów prawnych mógł powodować dezinformację dzięki czemu prawodawstwo i informowanie o prawie nie byłoby skuteczne.

Z czasem druk rozwinął się na tyle, a maszyny były tak unowocześniane, że problemem nie było już samo dotarcie do adresata, a uporządkowanie aktów normatywnych by każdy z odpowiednią na ich temat wiedzą mógł znaleźć pożądany dokument. Tak oto zaczęły powstawać dzienniki urzędowe, w których publikowano i ogłaszano akty prawne jako tekst autentyczny czyli obowiązujące prawo. „Szczególnego charakteru nabrał francuski „*Bulletin des lois de la République Française*” wydawany od 1793 r.”⁷. Było to pierwszy tego typu publikator. W Polsce natomiast pierwszym takim wydawnictwem był Dziennik Praw Księstwa Warszawskiego i był on wydawany w latach 1808-1812.

Z czasem wydawano coraz więcej dzienników urzędowych, udoskonalano czy grupowano. Obecnie w Polsce w dalszym ciągu akty normatywne są ogłaszane w sposób tradycyjny w dziennikach urzędowych w formie papierowej, czy na tablicy informacyjnej

⁵ Maciej Róg, *Elektroniczne...*, s. 30.

⁶ Diana Pietruch-Reizes, *Rozwój środków przekazu informacji o prawie*, Katowice 1992, s. 155.

⁷ Andrzej Gwizdź, *Zagadnienie jawności prawa*, *Studia Prawnicze* nr 1-2/1981, s. 84.

gminy itd. Podstawę prawną tego stanu rzeczy możemy znaleźć w Konstytucji RP⁸, która stanowi iż, warunkiem wejścia w życie ustaw, rozporządzeń oraz aktów prawa miejscowego jest ich ogłoszenie (art. 88 ust. 1), którego zasady i tryb, także dla innych aktów normatywnych, określa ustawa (ust. 2). Ustawą, o której tu mowa jest ustawa z dnia 20 lipca 2000 r. o ogłaszaniu aktów normatywnych i niektórych innych aktów prawnych⁹, w której zostało uregulowane ogłaszanie aktów normatywnych w Polsce.

Lawinowy przyrost aktów prawnych nie sprzyja przekazywaniu informacji o prawie jego odbiorcom. „Przyjmując, że stopień zorganizowania „papierowych” dzienników urzędowych osiągnął już pewien optymalny pułap, można postawić tezę, że zwiększenie wydolności tych dzienników odbywa się już tylko dzięki zwiększeniu się możliwości percepcyjnych ich odbiorców”¹⁰. Możemy więc założyć dwie możliwości albo odbiorcy prawa sami będą starali się uzyskiwać informację na podstawie istniejących dzienników, albo sposób informowania o prawie będzie dogodniejszy i bardziej dla nich skuteczny. „Jedyną nadającą się do obrania strategią wydaje się uruchomienie obok lub zamiast urzędzeń innego rodzaju, a mianowicie urzędzeń opartych na wykorzystaniu techniki elektronicznego przetwarzania danych”¹¹.

Można powiedzieć, że do rozwoju ogłaszania prawa przyczyniały się różne czynniki rozwoju cywilizacyjnego jak pismo, druk czy rozwój technologii elektronicznej i teleinformatycznej, co w efekcie prowadziło do nowych form informowania o prawie. Tak też dzieje się obecnie i obok formy tradycyjnej ogłaszania prawa możemy wyodrębnić formę elektroniczną. Jest to jeden z obszarów zainteresowania stosunkowo młodej dziedziny jaką jest informatyka prawnicza.

„Jeśli rozwijamy społeczeństwo informacyjne, to wydawać by się mogło, iż organizacja państwowa będzie starała się publikować obowiązujące prawo również w wersji elektronicznej. Nie trzeba chyba nikogo przekonywać, że łatwiej uzyskać stosowną informację z dostępnej *online*, a więc w każdym czasie i miejscu, otwartej bazy danych”¹². Publikacja aktów prawnych w formie elektronicznej niesie wiele korzyści, lecz trzeba pamiętać, iż nie jest rozwiązaniem idealnym i pojawić się może również na jej gruncie sporo problemów.

⁸ Ustawa z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483; z 2001 r. Nr 28, poz. 319).

⁹ Tekst pierwotny: Dz. U. Nr 62, poz. 718. Tekst jednolity wraz z nowelizacjami: Dz. U. z 2005 r. Nr 190, poz. 1606; Nr 267, poz. 2253; z 2006 r. Nr 73, poz. 501; z 2007 r. Nr 68, poz. 449).

¹⁰ Grzegorz Wierczyński..., s. 186.

¹¹ Franciszek Studnicki, *Nowe środki udostępniania treści prawa pozytywnego jednostce*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Prawnicze 1978, z. 81, s. 126.

¹² Piotr Wąglowski, *Powszechna znajomość prawa*, (adres internetowy w bibliografii).

Podczas, gdy do ogłaszania aktu prawnego w formie tradycyjnej wystarczały tylko, oczywiście bardzo upraszczając, umiejętności pisania i czytania oraz papier, to przy wykorzystaniu formy elektronicznej potrzebujemy większego zaplecza technicznego. Myślę tu przede wszystkim o komputerze i całej infrastrukturze technicznej. Kolejną kwestią jest to, iż akty prawne wydawane w formie elektroniczne mogą mieć dwojaką postać. Mogą być rozpowszechniane za pomocą środków teleinformatycznych lub na nośnikach pamięci.

Jak już pisałem należy stworzyć również odpowiednią infrastrukturę techniczną. Nie tylko chodzi tu o udostępnianie aktów prawnych, ale również stworzenie odpowiedniego przepływu informacji między organami tworzącymi prawo tak zwanego *workflow*. Dokumenty muszą być też publikowane w odpowiednich formatach a co za tym idzie tworzone w odpowiednich programach. Istnieje tu zatem ryzyko, że akty nowo tworzone będą miały standardy niezgodne z aktami wydanymi wcześniej. „Istotna jest więc swoista neutralność technologiczna państwa, także w zakresie ogłaszania prawa. Niezależnie od konkretnie wybranego formatu zapisu i odczytu tekstów prawnych oraz sposobu ich przesyłania (informatyczne nośniki lub sieć), winny one być „otwarte”, tj. dzięki przejrzystości działania umożliwiające użycie na różnych platformach, w tym zwłaszcza różnych systemach operacyjnych i aplikacjach, a także „niezależne”, tj. na które nie przysługują opłaty licencyjne wynikające z praw patentowych”¹³.

Kolejnym bardzo ważnym zagadnieniem związanym z elektroniczną formą ogłaszania aktu prawnego jest podpis elektroniczny. Tylko dokument podpisany przez upoważniony organ nabiera mocy prawnej i może tym samym być ogłoszony. Stąd też kwestia podpisu elektronicznego w państwie, które decyduje się na ogłaszanie aktu normatywnego w formie elektronicznej musi być uregulowana zarówno prawnie jak i dostosowana jeżeli chodzi o standardy techniczne.

Jedną z najważniejszych kwestii przy omawianiu zagadnienia ogłaszania prawa jest autentyczność publikowanego tekstu prawnego. Możemy tu wyróżnić dwie sytuacje.

Po pierwsze, gdy dwie ogłaszane wersje tekstu prawnego, w formie tradycyjnej i elektronicznej są autentyczne.

Po drugie, gdy tylko jedna z ogłaszanych wersji aktu prawnego jest wersją autentyczną tego aktu.

Pierwszy przypadek jest o wiele bardziej skomplikowany i może nieść za sobą wiele problemów. Odbiorcy prawa mogą nie wiedzieć co jest tekstem autentycznym publikowanym

¹³ Maciej Róg, *Elektroniczne...*, s. 55.

przez prawodawcę, a zatem co tak naprawdę jest prawem. Kolejnym problemem jest to, iż w przypadku rozbieżności między ogłoszonymi aktami normatywnymi odbiorcy nie będą wiedzieli, na który tekst mają się powoływać. Kwestia ta niesie za sobą dość duże ryzyko, gdyż prawo w razie takich rozbieżności traci pewność, a jego odbiorcy zaufanie do prawodawcy.

Drugi z przytoczonych przypadków jest o wiele bardziej klarowny, gdyż mamy tu do czynienia tylko z jednym tekstem autentycznym aktu normatywnego. Odbiorcy prawa powołują się tylko na jedną ogłaszaną wersję aktu prawnego. Takie rozwiązanie wydaje się najbardziej rozsądne. W tej sytuacji w przypadku publikacji aktów prawnych w formie tradycyjnej forma elektroniczna będzie pełniła tylko rolę informacyjną. Wydaję mi się natomiast, że w przypadku zastosowanie formy elektronicznej ogłaszania aktów prawnych, należałoby odstąpić od formy tradycyjnej, nawet dla celów informacyjnych, z powodów czysto ekonomicznych. Oczywiście forma tradycyjna dla celów informacyjnych powinna pozostać fakultatywna dla odbiorców, którzy będą sobie takowej życzyli. W tej formie mogłyby być publikowane teksty ujednolicone aktów prawnych, co bez wątplenia ułatwiłoby zapoznanie się z obowiązującymi przepisami prawnymi przez odbiorców.

„Prawodawca, który zdecyduje się wprowadzić taką formę urzędowego ogłaszania aktów prawnych, musi rozstrzygnąć między innymi kwestie statusu, zasad i form elektronicznego ogłaszania, uwierzytelniania i udostępniania aktów prawnych oraz ustalić, jakie podmioty są odpowiedzialne za realizację tych obowiązków. Dostrzegając złożoność tej problematyki, utworzono Europejskie Forum Dzienników Urzędowych (*European Forum of Official Gazettes*)”¹⁴. Forum powstało w 2004 roku w celu rozwijania i zwiększenia kooperacji pomiędzy wydawanymi dziennikami urzędowymi krajów członkowskich oraz krajami kandydującymi. Od roku 2005 forum otwarte jest dla obserwatorów z innych krajów Europy. Forum odbywa regularne spotkania każdego roku¹⁵.

Jak widać prace nad wprowadzeniem elektronicznej formy ogłaszania aktów prawnych są prowadzone przez kraje europejskie. „Jednym z pierwszych państw, w których wdrożono ogłaszanie aktów prawnych drogą elektroniczną, jest Austria, w której elektroniczna wersja dzienników urzędowych całkowicie zastąpiła wersje papierowe. Zaawansowane prace nad wdrożeniem takiego rozwiązania toczą się również na Węgrzech i w Hiszpanii”¹⁶.

¹⁴ Grzegorz Wierczyński, *Urzędowe...*, s. 192.

¹⁵ <http://circa.europa.eu/irc/opoce/ojf/info/data/prod/html/for.htm>, według stanu na dzień 13 października 2006 r.

¹⁶ Grzegorz Wierczyński, *Urzędowe...*, s. 193.

2. E-Prawo w Austrii

2.1. Przedstawienie problematyki

Zagadnienie e-prawa¹⁷ wywodzi się z austriackiego projektu E-Recht. Projekt ten powiązany jest z zagadnieniami e-zarządzania, e-rządu i e-parlamentu¹⁸, które zakładają całkowite z informatyzowanie austriackiej administracji i legislacji. „E – RECHT (\"Elektroniczne Prawo\") jest projektem dążącym do stworzenia jednego i ciągłego elektronicznego kanału przepływu informacji od wniosku do projektu ustawy i jego promulgacji (w Internecie)\"¹⁹. Program „Elektroniczne Prawo” ma na celu stworzenie przejrzystego procesu jego tworzenia oraz samego prawa, jak również zmodernizować proces tworzenia prawa podążając za rozwojem technologicznym.

2.1.1. Cele programu „Elektroniczne Prawo”

„Elektroniczne Prawo” ma na celu usprawnienie legislacji i wprowadzenie tej dziedziny w nowy wiek technologicznego postępu. „Program *eLaw* (elektroniczna legislacja) fundamentalnie zreformuje austriacki proces tworzenia prawa. Jego podstawowymi celami są zwiększenie szybkości i sprawności procesu tworzenia prawa, czyniąc ją bardziej skuteczną i przejrzystą jak również rozszerzając dostęp do prawa dla ogółu obywateli przez technologię internetu”²⁰.

Podstawowymi założeniami programu *E-Recht* są:

- 1) dostarczenie zaplecza elektronicznego przepływu informacji dla podmiotów tworzących prawo, zaczynając od projektu ustawy, a na ePublikacji Federalnego Dziennika Urzędowego kończąc;

¹⁷ E-Prawo czy Elektroniczna Legislacja inaczej *eLaw* (ang.) lub *E-Recht* (niem.).

¹⁸ Wszystkie te zagadnienia można połączyć w jeden angielskojęzyczny zwrot *e-Government*.

¹⁹ Wolfgang Engeljehring, Günther Scheffbeck, *The E-LAW Project in Austria*.

Electronic support of law-making (adres internetowy w bibliografii), pkt.1, na wydruku s. 5.

²⁰ Doris Liebwald, *The Austrian eLaw Project Paper for the JURIX 2003 Workshop on e-Government* (adres internetowy w bibliografii) s. 1.

- 2) zastąpienie całkowicie tekst aktów prawnych drukowanych na papierze przez cyfrowe akty prawne opatrzone podpisem elektronicznym;
- 3) oficjalna publikacja Federalnego Dziennika Urzędowego w internecie – dostępna całkowicie bezpłatnie;
- 4) publikowanie i archiwizacja aktów prawnych w Austriackim Systemie Informacji Prawnej (RIS)²¹;
- 5) akty prawne opuszczające elektroniczny obieg dokumentów, będą opatrzone podpisem elektronicznym i stworzone na podstawach XML²²;
- 6) uproszczone administrowanie różnymi wersjami dokumentów (wprowadzanie korekt, sprostowań, tworzenie tekstów jednolitych aktów prawnych);
- 7) stworzenie przejrzystej i usystematyzowanej bazy aktów prawnych federacji i poszczególnych krajów związkowych w Austriackim Systemie Informacji Prawnej (RIS);
- 8) wprowadzenie jednorodnej matrycy i wzorców odnośnie Federalnego Dziennika Urzędowego;
- 9) wsparcie pracy organów zajmujących się legislacją;
- 10) dostęp do *E-Recht* wszystkim Ministrom Federacji Austriackiej, jak i parlamentarzystom w celu szybszej wymiany informacji pomiędzy poszczególnymi organami²³.

Są to tylko podstawowe cele programu „Elektroniczne Prawo”. Poza nimi jest wiele innych założeń, które będą musiały być wprowadzone w trakcie wdrażania projektu w życie. Jednym z celów jest również umożliwianie obywatelom zapoznania się z pracami prowadzonymi nad aktem normatywnym. „Dla wcześniejszego zapoznania obywateli z nowym prawem istotne znaczenie ma (...) jawność prac legislacyjnych, umożliwiająca zaznajomienie się obywateli z projektowanymi zmianami stanu prawnego”²⁴. Głównym zamierzeniem programu, w moim mniemaniu, jest łatwiejsze i skuteczniejsze dotarcie do jak największej liczby adresatów prawa, co wypełnia jeszcze pełniej jeden podstawowych postulatów doktryny prawa, a mianowicie jego jawność.

²¹ RIS-Rechtsinformationssystem des Bundes (niem.), <http://www.ris.bka.gv.at/>.

²² XML- ang. *Extensible Markup Language*, w wolnym tłumaczeniu *Rozszerzalny Język Znaczników*.

²³ Zob. Helmut Weichsel, *The electronic production and publication of legislative texts in Austria (project E-Recht)* (adres internetowy w bibliografii), s. 2-3.

²⁴ A. Zieliński, *Pewność prawa*, s. 45 (w:) *Jakość prawa*, praca zbiorowa, Dom Wydawniczy ABC 1996.

2.2. Austriacka legislacja

Prace legislacyjne nad aktem prawnym tak w Austrii jak i na całym świecie to proces złożony. Składa się z kilku podstawowych etapów. Jak twierdzi H. Weichsel można podzielić go na kilka pod procesów²⁵. Trzeba również zwrócić uwagę na to, iż, odmiennie niż w państwach unitarnych, Austria jako republika federalna składa się z dziewięciu krajów związkowych, z których każdy posiada odrębne, w stosunku do federacji, prawodawstwo dotyczące danego kraju.

2.2.1. Proces legislacyjny

„Zgodnie z federalnym konstytucyjnym rozdziałem władzy pomiędzy rząd federalny i kraje związkowe, uchwalania ustawodawstwa oczekuje się od różnych organów. Rada Narodowa wraz z Izbą Wyższą jest odpowiedzialna za ustawodawstwo federalne. 183 deputowanych Rady Narodowej wybiera bezpośrednio naród, natomiast Izbę Wyższą, która zwykle ma tylko prawo sprzeciwu w ramach procesu legislacyjnego, wybierają parlamenty krajowe. Za ustawodawstwo krajowe odpowiadają parlamenty krajów związkowych”²⁶.

Wnioski w sprawie ustawodawstwa federalnego są składane Radzie Narodowej w postaci wniosków poselskich, wniosków rządu federalnego oraz wniosków Izby Wyższej. Prawu austriackiemu znana jest także instytucja społecznej inicjatywy ustawodawczej, wnioski są składane, przez co najmniej sto tysięcy obywateli uprawnionych do głosowania bądź przez jedną szóstą osób uprawnionych do głosowania w trzech krajach związkowych.

Najważniejszą i najczęściej stosowaną inicjatywą ustawodawczą jest inicjatywa rządu federalnego.

Projekt aktu jest sporządzony przez rząd federalny, bądź przez ministra kierującego danym resortem. Przed przedłożeniem projektu Radzie Narodowej muszą być spełnione dwa warunki.

²⁵ Por. Helmut Weichsel, *The electronic...*, s. 6.

²⁶ Europejska Sieć Sądownicza do spraw cywilnych i handlowych, *Porządek prawny Austrii* <http://ec.europa.eu/civiljustice/legal_order/legal_order_aus_pl.htm#III.>.

Po pierwsze, projekt musi być zatwierdzony i przyjęty przez rząd federalny jednogłośnie (w radzie Ministrów).

Po drugie, jest on przedstawiony do oceny organom (kraje związkowe) i grupom interesu (związki zawodowe, Izba Handlowa).

Na tym etapie procesu legislacyjnego projekt ustawy może być i powinien (co często się zdarza z powodów informacyjnych) zamieszczony w Austriackim Systemie Informacji Prawnej (RIS).

Na cotygodniowym posiedzeniu Rady Ministrów, zapada decyzja, co do dalszego losu projektu. Jeżeli projekt ów przejdzie głosowanie Rady Ministrów staje się aktem rządowym i musi być zamieszczony na tym etapie w RIS-e.

W kolejnym etapie postępowania nad tworzeniem aktu jest on przesyłany do Parlamentu gdzie przechodzi kolejne etapy i o głosowania nad jego przyjęciem, bądź też odrzuceniem. Po kolejnych działaniach Parlamentu nad aktem jest on przesyłany do Urzędu Kanclerskiego (w przypadku jego uchwalenia przez Radę Narodową i Izbę Wyższą oraz przejścia przez referendum, o ile takowe zostanie ogłoszone²⁷).

Prezydent federalny poświadcza swoim podpisem przyjęcie aktu federacji. Poświadczenie to wymaga kontrasygnaty Kanclerza federalnego. Podpisy są składane na papierze, po czym Urząd Kanclerski „wprowadza” podpisy do serwera Austriackiego Systemu Informacji Prawnej. Na sam koniec całego procesu akt prawny zostaje opublikowany w *Bundesgesetzblatt* (Austriackim Dzienniku Urzędowym) i zamieszczony w RIS-e, jako tekst autentyczny aktu normatywnego.

2.2.2. Struktura austriackiego systemu prawnego

Austriackie prawo jest w głównej mierze prawem pisany. Prawo zwyczajowe pełni w systemie prawnym Austrii marginalną rolę. Natomiast orzecznictwo sądów w najwyższej instancji nie uznaje się za źródło prawa, pełni ono natomiast rolę wytycznych w stosowaniu prawa.

Trzeba zwrócić uwagę na istotny element źródeł prawa austriackiego, jakim jest prawo krajów związkowych. Każdy z dziewięciu krajów związkowych ma odrębne prawo krajowe.

²⁷ Europejska Sieć Sądownicza do spraw cywilnych i handlowych, *Porządek...*

Co do zasady nie może być ono sprzeczne z prawem federalnym. Jednak nie hierarchizuje się tych źródeł prawa względem siebie między prawem krajowym a federalnym. Jednakże trzeba pamiętać, iż zarówno prawo na poziomie federacji jak i na poziomie lokalnym (krajów związkowy) jest ze sobą ściśle powiązane oddziałując w mniejszym lub większym stopniu na siebie.

Wśród najważniejszych źródeł prawa pisanego można wyróżnić:

- 1) konstytucję federalną, jako akt o najwyższej mocy prawnej w Austrii;
- 2) ustawy federalne;
- 3) rozporządzenia, wydawane w celu wykonania ustawy, mogą także zmieniać i uzupełniać ustawy w zakresie jaki przyznaje im konstytucja federalna;
- 4) zarządzenia;
- 5) prawo krajów związkowych oraz prawo miejscowe powiatów, gmin i miast;

Oczywiście wyliczenie to nie jest wyliczeniem enumeratywnym. Nie można zapomnieć o umowach międzynarodowych zawieranych przez państwo austriackie z innymi państwami i organizacjami międzynarodowymi, które wywierają istotny wpływ na prawo austriackie.

Jeżeli mowa o umowach międzynarodowych należy pamiętać, że Austria jest członkiem Wspólnoty Europejskiej i jako jedno z państw członkowskich podlega pod prawodawstwo unijne. Prawo pierwotne i wtórne jest wiążące dla Austrii. Europejski Trybunał Sprawiedliwości w Luksemburgu niejednokrotnie wskazywał w swoich orzeczeniach, iż prawo wspólnotowe jest ponad prawem wewnętrznym państw członkowskich stąd jest ono tak ważne w hierarchii prawa każdego z państw członkowskich. „Niemal od początku istnienia Wspólnot na ich obszarze funkcjonowała zasada supremacji (pierwszeństwa) w zakresie stosowania prawa wspólnotowego nad prawem państw członkowskich”²⁸. Wyraźnie widać również, że sądy krajowe są związane orzecznictwem ETS co również czyni je istotnymi w porządku prawnym, choć nie są one prawem *sensu stricto*²⁹.

Jak widać prawo Austriackie jest dość obszerne, mnogie w akty i regulacje. Co za tym idzie obywatele, odbiorcy prawa mogą być lekko zdezorientowani. Poszukiwanie informacji na temat danej dziedziny czy regulacji może przyprawić problemów i nawet, gdy znajdziemy odpowiednie akty prawne może okazać się, że nie jest to kompletny zbiór jaki jest potrzebny do pełnej informacji na temat interesującego nas zagadnienia, na temat prawa. Rozwiązanie jakie zaproponowali i wprowadzają w życie Austriacy jest bardzo proste i przejrzyste. Akty

²⁸ Zdzisław Brodecki, *Prawo integracji w Europie*, Warszawa 2008, Wyd. II, s. 101.

²⁹ Zob. Sprawa 66/80 ICC v. Amministrazione delle Finanze, Zb. Orz. 1981, s. 1191.

prawne są publikowane w formie elektronicznej w bazie danych prowadzonej przez urząd kanclerski w Wiedniu. W bazie tej znajdują się też inne informacje o prawie krajowym i wspólnotowym oraz orzecznictwo sądów. Ma to na celu zamieszczenie jak najpełniejszej i najobszerniejszej informacji o prawie w jednym miejscu, tak aby zainteresowani mieli prosty i łatwy dostęp do informacji o prawie. Baza stworzona przez Austriaków to Austriacki System Informacji Prawnej RIS.

2.3. Informacja o prawie w Austrii

„Potrzeba poznawania i komunikacji są podstawowymi potrzebami człowieka, mają dla niego znaczenie egzystencjalne. Jawność jest próbą zapewnienia społeczeństwu takiego porządku, który umożliwia zdobywanie i wymianę informacji”³⁰. Autor trafnie zauważył, że człowiek ma w sobie potrzebę docierania do informacji. Co za tym idzie szuka źródła, które by tę potrzebę zaspokoilo jak najpełniej.

Prawo niewątpliwie jest dziedziną, o której ludzie szukają informacji. Dlatego różnymi drogami i na różne sposoby można dotrzeć do informacji na jego temat. Problem w tym, aby drogi do tej informacji były klarowne i możliwie dostępne w szybki i bezproblemowy sposób dla jak największej liczby odbiorców (tak, aby każdy mógł jednakowo się z tą informacją zapoznać).

Na całym świecie, w tym również w Austrii osoby odpowiedzialne za przekazywanie i udostępnianie informacji o prawie borykają się z tymi problemami szukając najskuteczniejszego rozwiązania. Sami Austriacy mówią o sobie, że są świątli w dziedzinie prawa. Są bardzo otwarci na nowe rozwiązania, które mogą okazać się lepsze od przestarzałych metod. Chyba jest w tym dużo prawdy, czego najlepszym przykładem jest chociażby stworzenie programu ePrawo i nowoczesnego systemu informacji prawnej RIS, w którym z biegiem czasu ma być zamieszczone jak najwięcej informacji o prawie dla obywateli austriackich i wszystkich zainteresowanych.

Czy w tym przypadku robienie kroku w przód i wejście w nowe technologie w dziedzinie prawa jest dobrym posunięciem? To okaże się po czasie. Ale stojąc w miejscu

³⁰ Maciej Róg, *Elektroniczne...*, s. 6.

można zacząć się cofać, a Austria już niejednokrotnie została laureatem europejskiej nagród w dziedzinie wdrażania nowych technologii w sferze prawa.

Niewątpliwym sukcesem Austriackiego rządu jest RIS. Dzięki temu narzędziu łatwość dotarcia do informacji o prawie może okazać się tak prosta, jak nigdy dotąd.

2.3.1. Rys historyczny

Austriacki System Informacji Prawnej jest stosunkowo młodą bazą danych. W dalszym ciągu prowadzone są działania nad jego udoskonaleniem i wprowadzaniem obszerniejszych informacji prawnych do jego bazy danych. Ulepszenia te mają charakter techniczny oraz prawny. Mówiąc o RIS-e należy skoncentrować się na bazie danych Austrii jako całej federacji, gdyż poszczególne kraje związkowe różnie współpracują w zakresie jego tworzenia, lecz o tym szerzej w dalszej części niniejszej pracy.

Pierwsze pomysły na temat RIS-u miały miejsce pod koniec lat 70. XX. wieku. Około roku 1980 powstała koncepcja RIS-u jako bazy danych zawierającej informacje prawne. Nie były to oczywiście początkowo pomysły tak szerokie jak to co stało się prawie ćwierć wieku później, iż elektroniczna publikacja aktów prawnych całkowicie wyprze publikację w formie papierowej.

W roku 1983 zaczęły się prace nad RIS-em. Działania te były działaniami przede wszystkim technicznymi. Zaprojektowano pierwsze podstawy systemowe. Było to oczywiście tylko podłoże do późniejszego systemu, gdyż w kolejnych latach następował nieustanny rozwój technologiczny co zmuszało programistów i projektantów systemu do ciągłych aktualizacji i zmian.

Lata 1986 i 1987 to procesy wdrażania i umieszczania danych w systemie. Zaczęto od podstawowych aktów federalnych aktualnych i wydawanych w tym właśnie czasie. Kolejnym etapem było umieszczanie wyroków i orzeczeń sądu najwyższego, sądów ostatnich instancji oraz trybunałów. W tym właśnie czasie można mówić o powstaniu zalążka, skąpej wersji austriackiego systemu informacji prawnej.

W pierwszej połowie ostatniej dekady XX wieku prace nad systemem trwały dalszym ciągu. Były na nim dokonywane regularne operacje i w drugiej połowie lat 90. RIS zaczął być testowany w intranecie. Tworzyły go komputery IBM o dużej jak na tamte czasy wydajności.

Wszystkie działania odbywały się za pośrednictwem i pod kontrolą urzędu kanclerskiego, który w późniejszych latach będzie odpowiedzialny za Austriacki System Informacji Prawnej.

Rok 1997 to data udostępnienia RIS-u, początkowo w intranecie z dostępem dla austriackiej administracji publicznej. Ostatecznie pod koniec lat 90. RIS Austriacki System Informacji Prawnej stał się dostępny dla wszystkich poprzez internet całkowicie bezpłatnie. Obywatele mieli dostęp do informacji na temat prawa, z tym, że była to tylko informacja. Od 1-go stycznia 2004 roku w Austrii jedyna autentyczna wersja aktów normatywnych jest zamieszczana w internecie na stronie Austriackiego Systemu Informacji Prawnej.

2.3.2. Końcowy etap programu E-Prawo

Jak już pisałem we wcześniejszej części tego rozdziału, program e-prawo składa się z kilku etapów. Od propozycji, poprzez projekt aż do stworzenia i publikacji aktu prawnego. Cała praca legislacyjna nad aktem prawnym ma być w przyszłości zmodernizowana i zdigitalizowana.

Etapem kończącym cały proces legislacyjny jest publikacja aktu prawnego. W Austrii publikacja ta odbywa się od 1 stycznia 2004 roku już nie w formie tradycyjnej (papierowej), ale w formie elektronicznej. Akty publikowane są w internecie na stronie Austriackiego Systemu Informacji Prawnej RIS jako jedyny tekst autentyczny aktu normatywnego. Forma papierowa została zachowana tylko dla celów archiwizacyjnych oraz na specjalne zamówienie konkretnych podmiotów.

Akty normatywne są publikowane w różnych formatach danych jak PDF, XML, RTF czy wersje aktów opatrzone podpisem elektronicznym. Austriacki System Informacji Prawnej jest dostępny, całkowicie bez żadnych opłat, dla wszystkich. Austriacka administracja zaoszczędziła około sześćdziesięciu ton papieru rocznie, na publikacjach w formie elektronicznej, aktów normatywnych, co przekłada się na oszczędności rzędu miliona euro.

3. Austriacki System Informacji Prawnej

3.1. Systemy Informacji Prawnej. Zarys problematyki

„Rola technologii informacyjnej w codziennej pracy prawnika ogromnie wzrosła w ciągu ostatnich kilkunastu lat. Komputer nie odgrywa już wyłącznie roli inteligentnej maszyny do pisania. Stał się podstawowym narzędziem pracy nad meritem polskiego i europejskiego systemu prawa”³¹. Zarówno praca prawnika zmieniła się za sprawą rozwoju technologicznego, jak i sposób poszukiwania informacji o prawie przez zwykłych, na co dzień nie związanych z prawem, odbiorców prawa.

Systemy informacji prawnej są podstawowym narzędziem przy poszukiwaniach informacji na temat prawa. Można podzielić je na kilka grup. Przeważnie są to podziały dychotomiczne w zależności od różnych kryteriów tego podziału. Stąd mamy systemy informacji prawnej *on-line*, z których korzystamy za pomocą systemów teleinformatycznych jak Internet, oraz systemy *off-line*. Te drugie są systemami, którymi możemy posługiwać się bez pomocy systemów teleinformatycznych. Mogą być one zamieszczone na różnych nośnikach pamięci bądź są dostępne do pobrania z Internetu. Istnieje jednak ryzyko, iż informacje w nich zawarte mogą nie być aktualne, co może przysporzyć wiele problemów. Systemy *on-line* są aktualizowane, tak, aby ich użytkownicy mieli dostęp do jak najnowszej informacji o prawie. W systemach, z których użytkownik nie korzysta za pomocą sieci teleinformatycznych, musi pamiętać o ich aktualizacji co może przysporzyć problemów nawet gdy robi to dość często.

Kolejnym kryterium podziału jest odpłatność. Możemy wyszczególnić komercyjne systemy informacji prawnej za korzystanie, z których trzeba uiścić odpowiednią kwotę lub darmowe systemy informacji prawnej. Systemy odpłatne są tworzone przez prywatnych wydawców. Różnią się zawartością, narzędziami, możliwościami i opcjami w nich zawartymi. Takimi systemami w Polsce są np. LEX, LEGALIS czy LexPolonica. Nieodpłatnym systemem informacji prawnej w Polsce jest Internetowy System Aktów

³¹ Wojciech Wiewiórowski, Grzegorz Wierczyński, *Informatyka prawnicza. Technologia informacyjna dla prawników i administracji publicznej*, Kraków 2006, s. 15.

Prawnych prowadzony przez Kancelarię Sejmu RP. Systemem niekomercyjnym jest również Austriacki System Informacji Prawnej RIS, prowadzony przez urząd kanclerski tego kraju.

Podziałem następnym jest podział ze względu na zawartość poszczególnych systemów informacji prawnej. W Polsce komercyjne systemy informacji prawnej są zaopatrzone w różnego rodzaju akty normatywne oraz orzecznictwo sądów. Posiadają również wiele przydatnych opcji oraz narzędzi, które ułatwiają pracę i wyszukiwanie informacji użytkownikowi. Natomiast Internetowy System Aktów Prawnych „zawiera opisy bibliograficzne aktów prawnych opublikowanych w Dzienniku Ustaw w latach 1919-2007 oraz Monitor Polski w latach 1946-2007”³². Akty prawne zamieszczone w bazie danych Internetowego Systemu Aktów Prawnych są zamieszczane tam tylko w formacie PDF co drastycznie zawęża możliwości pracy z tym tekstem. Myślę, że jest to dość logiczne, gdyż odpłatne systemy informacji prawnej muszą dbać o swoich klientów. Natomiast Internetowy System Aktów Prawnych jako baza danych niekomercyjna pełni rolę tylko informacyjną, gdyż państwo koncentruje się (jak na razie) na ogłaszaniu aktów normatywnych w formie tradycyjnej, a jego środki jeżeli chodzi o rozwijanie systemu informacji prawnej, który zastąpiłby tradycyjną formę ogłaszania i publikacji aktów normatywnych, są dość ograniczone. Kolejną kwestią jest brak orzecznictwa w sejmowej bazie danych. W Polsce istnieją bazy danych zawierające orzecznictwo (np. baza orzecznictwa NSA³³) niestety nie są one zintegrowane z systemem sejmowym.

Nie jest, czy nie musi być to jednak zasadą iż tylko płatne systemy informacji prawnej posiadają bazy obszerne we wszelkiego rodzaju informację prawną, począwszy od aktów normatywnych (tych aktualnych jak i historycznych), a na orzecznictwie sądów kończąc. Doskonałym przykładem nie komercyjnego systemu informacji prawnej, który posiada bogate zasoby w swojej bazie danych jest RIS. Austriacki System Informacji Prawnej z samego założenia ma jak najpełniej przekazywać zainteresowanym, czyli przede wszystkim austriackim obywatelom informacje na temat obowiązującego prawa, jak i na temat prawa w ogóle.

Kryteria podziałów systemów informacji prawnej, które przedstawiłem nie są jedyne i wyczerpujące, są one jednak według mnie najbardziej doniosłe z praktycznego punktu widzenia. Podziały te przedstawiłem po to, aby zarysować pokrótce informację na temat systemów informacji prawnej, którym również jest RIS.

³² Internetowy System Aktów Prawnych, <<http://isip.sejm.gov.pl/prawo/index.html>>.

³³ Centralna Baza Orzeczeń Sądów Administracyjnych, <<http://orzeczenia.nsa.gov.pl/cbo/query>>.

3.2. RIS jako źródło informacji o prawie austriackim

Austriacki System Informacji Prawnej jest bazą danych dostępną dla wszystkich jako niekomercyjny system informacji prawnej, całkowicie bezpłatnie, poprzez Internet. RIS oferuje prosty dostęp do informacji o prawie austriackim.

W swojej bazie danych posiada nie tylko akty normatywne i informacje na temat prawa krajowego (całej federacji jak i prawo krajowe), ale również na temat prawa Wspólnoty Europejskiej oraz orzeczenia Sądu Najwyższego i Trybunałów Austrii. Szerzej o zawartości RIS-u będę pisał w dalszej części tego rozdziału.

RIS działa jak wyszukiwarka. Po zadaniu pytania, wprowadzenia odpowiedniego hasła do wyszukiwarki otrzymujemy listę aktów prawnych dotyczących interesującej nas dziedziny. Jeżeli szukamy konkretnego aktu normatywnego po wprowadzeniu informacji na jego temat, otrzymamy pełną listę artykułów do odczytania z interesującego nas dokumentu.

Austriacki System Informacji Prawnej jest prawdopodobnie jednym z najstarszych projektów austriackiego rządu w dziedzinie procesu legislacyjnego. Baza danych systemu może być wykorzystywana nie tylko przez ludzi na co dzień zajmujących się prawem, prawników czy studentów prawa, ale również przez zwykłych obywateli w celu uzyskania informacji na temat obowiązującego, aktualnego i historycznego prawa. RIS ma dwa podstawowe zadania.

Po pierwsze, wykorzystywany jest przede wszystkim do publikacji i ogłaszania austriackich aktów normatywnych, które zgodnie z prawem muszą być zamieszczone w Austriackim Dzienniku Urzędowym jako tekst autentyczny.

Po drugie, jak już wcześniej wspomniałem, pełni główną rolę informacyjną na temat prawa austriackiego.

Podczas rozwoju i ulepszania Austriackiego Systemu Informacji Prawnej, odpowiedzialny za to urząd kanclerski wysłuchuje wniosków i opinii. Wysuwają je obywatele, grupy nacisku, prywatne firmy chociażby te z branży prawniczej jak adwokaci czy notariusze, oraz politycy. Wszystkie opinie i spostrzeżenia są, w miarę możliwości brane pod uwagę podczas procesu udoskonalania RIS-u³⁴.

³⁴ Por. Digital Austria, *Public authorities; Legal information system* (adres internetowy w bibliografii).

Według twórców oraz różnego rodzaju broszur i prezentacji na temat Austriackiego Systemu Informacji Prawnej, jest to system bardzo przyjazny i prosty w obsłudze dla użytkownika. Tego jednak dowieść mogą jedynie sami jego użytkownicy. Jak wynika jednak z badań opinii publicznej na temat RIS-u, obywatele austriaccy są z niego zadowoleni. Jest to spowodowane chociażby faktem lepszej dostępności prawa z powodu jego elektronicznej formy publikowania.

3.3. Podstawa prawna RIS-u

Opisując podstawę prawną Austriackiego Systemu Informacji Prawnej należy uwzględnić zarówno prawo wewnętrzne tego kraju jak i prawo wspólnotowe, z racji tego, iż prawo wspólnotowe znajduje się nad prawem każdego z państw członkowskich. Spróbujmy spojrzeć zatem na ten aspekt przez pryzmat austriackiej ustawy o reformie ogłaszania aktów z 2004 r. z 21 listopada 2003 r.³⁵, oraz dyrektywy nr 2003/98/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 17 listopada 2003 r. w sprawie ponownego wykorzystywania informacji sektora publicznego³⁶.

3.3.1. Prawo krajowe

Jak pisałem już wcześniej Austriacki System Informacji Prawnej pełni dwie zasadnicze funkcje. Po pierwsze jest oficjalnym publikatorem austriackich aktów prawnych. Po drugie pełni rolę informacyjną na temat prawa austriackiego. Ustawa o ogłaszaniu w art. 4 § 6 zatytułowanym „System informacji prawnej Związku” stanowi:

§ 6. System informacji prawnej Związku jest elektroniczną bazą danych prowadzoną przez Kanclerza Związku. Służy on:

³⁵ Zwana dalej **ustawą o ogłaszaniu**. Tekst ustawy: 100. Bundesgesetz: Kundmachungsreformgesetz 2004(NR: GP XXII RV 93 AB 243 S. 35. BR: 6872 AB 6886 S. 702.).

³⁶ Zwana dalej **dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady**. Tekst dyrektywy: Dz.U.U.E.L.03.345.90.

1. ogłaszaniu przepisów prawa, które są ogłaszane w Związkowym Dzienniku Urzędowym (§ 7) jak również
2. informowaniu o prawie Republiki Austrii (§ 13)³⁷.

Kolejny przepis, a mianowicie, § 7 ust. 1 ustawy o ogłaszaniu, rozszerza § 6 ust. 1 stanowiąc, iż wszystkie przepisy prawa austriackiego, oraz wydania Związkowego Dziennika Urzędowego muszą być opublikowane, przechowywane i gotowe do zapoznania się z nimi przez użytkowników pod adresem internetowym: **www.ris.bka.gv.at**.

Przepisy prawa austriackiego mogą być rozpowszechniane również w inny sposób niż wskazany powyżej w szczególności na stronach internetowych urzędów, w Dodatku Urzędowym do *Wiener Zeitung*³⁸, albo w dzienniku urzędowym stosownego ministerstwa Związkowego (§ 7 ust. 2).

Jeżeli niemożliwe jest wydawanie, przechowywanie i udostępnianie, gotowych do zapoznania się przez użytkowników przepisów prawa w Austriackim Systemie Informacji Prawnej, nie tylko przejściowo ale i trwale, powinny być one udostępniane w inny sposób zgodny z art. 49 ust. 3 B-VG³⁹ (§ 7 ust. 3).

W art. 4 § 1 ustawy o ogłaszaniu austriacki ustawodawca przyznaje kompetencję Kanclerzowi Związku do wydawania Dziennika Urzędowego dla Republiki Austriackiej w języku niemieckim w ramach Austriackiego Systemu Informacji Prawnej. Ustawa o ogłaszaniu po raz pierwszy używa tutaj skrótowej nazwy systemu RIS.

W § 2 tego samego artykułu ustawodawca dzieli Dziennik Urzędowy na trzy części. Natomiast w § 3, § 4, § 5 ustanawia trzy Dzienniki Urzędowe (Związkowy Dziennik Urzędowy I, II, III), oraz co w każdym z nich będzie zamieszczane.

Kolejne kompetencje, które ustawa przyznaje Kanclerzowi Związku w art. 4 § 10 to możliwość sprostowania ogłoszonych przepisów prawa. Czynności te może dokonać w drodze obwieszczenia z tym, że „(...) Sprostowanie błędu ogłoszenia jest niedopuszczalne, jeżeli spowodowałoby to zmianę materialną treści ogłoszonego przepisu prawa”.

Ustawa o ogłaszaniu w art. 4 § 8 wskazuje trzy podstawowe sposoby zabezpieczenia autentyczności i integralności ogłaszanego aktu normatywnego.

Po pierwsze, dokument który ma zostać ogłoszony musi być opatrzony uwierzytelnionym, bezpiecznym podpisem elektronicznym.

³⁷ Tłum. Piotr Błędzki.

³⁸ Austriacki dziennik istniejący od początku XVIII wieku. Jest jedną z najstarszych dziś istniejących gazet na świecie. W roku 1998 gazetę sprywatyzowano, choć do dziś publikuje ona czasem informacje rządowe.

³⁹ B-VG- Ustawa Konstytucyjna Związku.

Po drugie, akty prawne opublikowane i opatrzone podpisem nie mogą zostać zmienione po opatrzeniu podpisem⁴⁰, jak również nie mogą zostać usunięte po ówczesnym ich ogłoszeniu w Związkowy Dzienniku Urzędowym.

Po trzecie, tworzy się trzy kopie zapasowe oraz cztery uwierzytelnione wydruki każdego z publikowanych aktów normatywnych.

Art. 4 § 8 o tytule „Zabezpieczenie autentyczności i integralność” ma następujące brzmienie:

§ 8. (1) Dokumenty zawierające przepis prawa wymagający ogłoszenia, muszą mieć format, który gwarantuje kompatybilność w przód. Muszą powstawać w niezawodnym procesie oraz muszą być opatrzone podpisem elektronicznym.

(2) Dokumenty nie mogą zostać zmienione po opatrzeniu podpisem oraz nie mogą zostać usunięte po udostępnieniu do zapoznania się.

(3) Dla każdego dokumentu tworzy się trzy kopie zapasowe oraz cztery uwierzytelnione wydruki. Austriackie Archiwa Państwowe oraz Austriacka Biblioteka Narodowa otrzymują po jednej kopii zapasowej oraz po jednym uwierzytelnionym wydruku w celu ich zarchiwizowania. Jeden uwierzytelniony wydruk przekazuje się do Biblioteki Parlamentu⁴¹.

W kolejnym przepisie (art. 4 § 9) ustawy o ogłaszaniu prawodawca zamieścił kwestię dotyczącą dostępności przepisów prawa austriackiego dla jego odbiorców. Przepisy te muszą być dostępne w każdym czasie, dla każdego z zainteresowanych bez wskazywania tożsamości oraz nieodpłatnie (ust. 1). Ponadto każdy może nieodpłatnie wydrukować akty normatywne znajdujące się w Związkowym Dzienniku Urzędowym, a zadaniem Kanclerza Związku jest, aby każdy zainteresowany za odpowiednią opłatą (ustaloną wcześniej z góry) mógł otrzymać wydruk przepisów prawa wydanych w formie papierowej przed 31 grudnia 2003 (ust. 2). Jeżeli pewne przepisy prawa nie zostaną opublikowane w Związkowym Dzienniku Urzędowym, każdy ma prawo otrzymać ich kopie za pokryciem kosztów (ust. 3 i 4).

Ustawa o ogłaszaniu w art. 4 § 13 stanowi iż możliwe jest również udostępnianie informacji o prawie austriackim (praw związkowe, miejscowe) na stronie internetowej Austriackiego Systemu Informacji Prawnej. Jednakże tak jak w przypadku treści tekstów zamieszczonych w Związkowym Dzienniku Urzędowym (to znaczy aktów normatywnych z

⁴⁰ Oczywiście nie chodzi tu o zmianę poprzez nowelizację aktu tylko o zwykłe zmiany, korekty nanoszone na dokument w bazie danych systemu.

⁴¹ Tłum. Piotr Błędzki.

domniemaniem autentyczności), tak w przypadku informacji zamieszczonych w systemie, prowadzący go Urząd Kanclerski nie ponosi żadnej odpowiedzialności. Znaczący to iż nie można powoływać się na przepisy zamieszczone tylko i wyłącznie w celach informacyjnych. Jak już wcześniej pisałem Austriacki System Informacji Prawnej prowadzony jest przez Urząd Kanclerski w imieniu Kanclerza Austrii. Art. 4 § 15 ustawy o ogłaszaniu nadaje tę obowiązek Kanclerzowi i stanowi iż „Wykonanie niniejszej ustawy związkowej powierza się Kanclerzowi Związku”⁴².

3.3.2. Prawo wspólnotowe

Unia Europejska oraz jej organy prawodawcze przywiązują olbrzymią wagę do digitalizacji procesu stanowienia prawa, jak też do elektronicznej formy jego ogłaszania przy stopniowym odchodzeniu od formy tradycyjnej, papierowej. Wyrazem tego jest chociażby Europejskie Forum Dzienników Urzędowych⁴³. Tendencje do tego procesu można zauważyć również w aktach normatywnych stanowionych przez organy unijne, jak chociażby dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady. Stanowi ona w art. 3 zatytułowanym „Zasady ogólne” iż:

Państwa Członkowskie zapewniają, że tam gdzie ponowne wykorzystywanie dokumentów będących w posiadaniu organów sektora publicznego jest dozwolone, dokumenty te będą ponownie wykorzystywane do celów komercyjnych lub nie komercyjnych zgodnie z warunkami określonymi w rozdziałach III i IV. Tam gdzie to możliwe, dokumenty są udostępniane przy wykorzystaniu środków elektronicznych.

Oddźwięk prawodawstwa oraz działań na rzecz digitalizacji Wspólnoty Europejskiej widać w działaniach organów austriackich. Jednym z kroków ku unowocześnieniu procesu stanowienia i ogłaszania prawa w tym państwie jest RIS.

⁴² Tłum. Piotr Błędzki.

⁴³ Zob. Rozdział 1.

3.4. Dokumenty w bazie danych RIS-u

„Oficjalny austriacki portal internetowy zawiera elektroniczną bazę rozmaitych danych prawnych. Choć ta rządowa strona internetowa jest prowadzona w języku niemieckim, to niektóre informacje oraz wybór aktów prawnych są dostępne także po angielsku. Serwis ten ma większe znaczenie niż tylko informacyjne, gdyż od 2004 r. publikację elektroniczną prawa uważa się w Austrii za wystarczającą, a w konsekwencji akty prawne dostępne na stronie są w pełni wiążące w brzmieniu tam ustalonym”⁴⁴.

W systemie można znaleźć akty prawne federacji, poszczególnych krajów związkowych, a także prawodawstwo komunalne. Odszukać można tu też przepisy prawa europejskiego. W bazie zamieszczone jest tak ważne dla stosowania prawa orzecznictwo np.: Sądu Najwyższego, Trybunału Konstytucyjnego czy Naczelnego Sądu Administracyjnego.

Baza składa się z sześciu głównych grup w języku niemieckim, oraz jednej siódmej grupy w języku angielskim po przełączeniu strony system na język angielski.

Pierwszą grupą aktów normatywnych jest prawo federalne. Znajdują się tu akty w kilku podgrupach. Najważniejsze (z punktu widzenia odbiorców prawa) są pierwsze dwie podgrupy, Prawo Federalne oraz Autentyczne wersje Austriackiego Dziennika Urzędowego od roku 2004. Kolejne grupy to historyczne akty prawne z różnych okresów państwa austriackiego. Nie są to jednak wersje autentyczne, a jedynie zamieszczone są w celach informacyjnych. Ostatnie podgrupy pierwszej bazy to projekty aktów prawnych oraz akty wydawane przez Rząd Austriacki i jego członków.

Dzięki współpracy poszczególnych Rządów Krajów Związkowych, oraz Urzędu Kanclerskiego powstała kolejna grupa aktów w Austriackim Systemie Informacji Prawnej a mianowicie Prawo Krajów Związkowych. Akty normatywne tu zamieszczone nie są ich wersja autentyczną. Są one przesyłane przez odpowiednie organy poszczególnych krajów związkowych do Urzędu Kanclerskiego, który w celach informacyjnych zamieszcza je w systemie. W tym miejscu należy zaznaczyć, iż system nie zawiera informacji na temat prawa Dolnej Austrii, Styrii, Volarberga oraz Wiednia w takiej formie jak innych krajów związkowych. Można tu natomiast znaleźć informację na temat aktualnego prawa poszczególnych krajów związkowych jak i ich historycznych Dzienników Urzędowych.

⁴⁴ Konrad Osajda, *Przepisy austriackie i europejskie w jednym*, (adres internetowy w bibliografii).

Następną kategorią aktów prawnych zamieszczoną w bazie danych systemu jest prawo miejscowe wybranych gmin austriackich współpracujących z Urzędem Kanclerski. Mnogość aktów prawa miejscowego nie pozwoliła na całościowe ich zamieszczenie w bazie systemu, jednak ta grupa aktów jest wciąż aktualizowana i powiększana o kolejne dokumenty.

Kolejną kategorią aktów zamieszczonych w Austriackim Systemie Informacji Prawnej jest prawo wspólnotowe. Jednak akty normatywne prawa Unijnego nie są wprowadzone bezpośrednio do systemu. Po wejściu w zakładkę Prawo Wspólnotowe otworzy nam się strona EUR-Lex w języku niemieckim, gdzie możemy znaleźć informację na temat prawa Unijnego oraz orzecznictwo Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości.

Kolejną piątą już grupą dokumentów w bazie systemu jest zbiór orzecznictwa. Można tu znaleźć orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, Sądu Najwyższego czy Naczelnego Sądu Administracyjnego Austrii. Są to trzy najważniejsze grupy orzeczeń, gdyż można tam uzyskać informację na temat orzecznictwa innych instytucji sądowniczych. W bazie orzecznictwa można znaleźć również orzeczenia historyczne zamieszczone tak jak wszystkie dokumenty historyczne w bazie danych Biblioteki Narodowej ALEX⁴⁵. System „... ALEX - jest to zdigitalizowany zbiór starych źródeł prawa działający przy Bibliotece Narodowej”⁴⁶.

Ostatnią niemieckojęzyczną grupą dokumentów zawartych w bazie danych RIS-u są uchwały poszczególnych ministrów w Rządzie Austriackim, Federalnego Ministerstwa Finansów oraz Federalnego Ministerstwa Sprawiedliwości.

Po przejściu na angielskojęzyczną wersję strony Austriackiego Systemu Informacji Prawnej jego użytkownicy uzyskują dostęp do jeszcze jednej grupy dokumentów (jest to zarazem jedyna grupa angielskojęzyczna). Są to akty normatywne oraz orzeczenia przetłumaczone na język angielski. Jest to zbiór dokumentów mających pomóc w lepszym zrozumieniu przez obcokrajowców prawa austriackiego⁴⁷.

⁴⁵ Zob. alex.onb.ac.at.

⁴⁶ Konrad Osajda, *Przepisy austriackie i europejskie w jednym*, (adres internetowy w bibliografii).

⁴⁷ Więcej informacji na temat wszystkich grup aktów prawnych i orzecznictwa znajdującego się w bazie Austriackiego Systemu Informacji Prawnej znajduje się na stronie <http://www.ris.bka.gv.at/UI/Erv/Info.aspx>.

3.5. Wyszukiwanie dokumentu w bazie RIS-u.

Wchodząc na stronę główną Austriackiego Systemu Informacji Prawnej wydaje on się być tak stworzony aby każdy użytkownik mógł bez problemu zacząć z nim pracę.

W wersji niemieckojęzycznej systemu widzimy krótkie powitanie i opis strony. W górnym prawym rogu mamy dane kontaktowe odpowiedzialnych za prowadzenie systemu, oraz możliwość przejścia na angielskojęzyczną wersję strony. Po prawej stronie witryny znajdują się odnośniki do najważniejszych stron powiązanych z RIS-em, oraz przydatne informacje jak choćby opis systemu i bazy danych oraz link lista.

Najważniejszą częścią strony systemu jest pasek z odnośnikami do poszczególnych grup aktów normatywnych oraz dokumentów. W wersji niemieckojęzycznej strony mamy sześć takich grup oraz jedną z tzw. mapą strony, za pomocą której można wyszukać interesującą użytkownika grupę dokumentów z listy. W wersji angielskojęzycznej widnieje dodatkowa grupa ze zbiorem dokumentów, orzeczeń oraz aktów prawnych przetłumaczonych na język angielski⁴⁸.

Nie wszystkie dokumenty jednak wyszukać można w bazie danych systemu. W dwóch przypadkach strona odsyła użytkownika do innej bazy danych. Pierwszy to prawo wspólnotowe i tu mamy odesłanie do EUR - Lex. Drugim jest odesłanie do strony Austriackiej Biblioteki Narodowej i jej bazy danych - ALEX, która w swoich zbiorach posiada historyczne dokumenty, orzecznictwo oraz akty prawne.

Wyszukiwanie dokumentu w bazie danych RIS-u można podzielić na dwa zasadnicze etapy. Po pierwsze należy zlokalizować jaki to dokument i gdzie został wydany. W tym celu należy zlokalizować go w jednej z grup, o których pisałem wcześniej poprzez wejście w jedną z nich, bądź przez mapę strony. Należy określić czy jest to akt normatywny na poziomie prawodawstwa federalnego, lub lokalnego krajów związkowych bądź orzecznictwo. Następnie w przypadku prawa federalnego należy określić czy jest to akt normatywny historyczny, akt wydany przed 2004 rokiem, bądź wydany po roku 2004, a więc już jako tekst autentyczny opublikowany w formie elektronicznej. W przypadku prawa krajów związkowych musimy określić przede wszystkim prawodawstwo, którego z krajów nas interesuje czy jest to akt normatywny o charakterze historycznym czy aktualny dokument. Jeżeli szukamy orzecznictwa to po wejściu w tą grupę dokumentów musimy określić tak jak

⁴⁸ Zob. rozdział 3.3.

w przypadkach wcześniejszych czy jest to dokument historyczny czy aktualny. Jeżeli jest to orzeczenie aktualne to należy określić przez jaką instytucję bądź sąd zostało wydane.

Kolejnym etapem w wyszukiwaniu danego dokumentu jest jego opisanie. Należy wypełnić przynajmniej jedno z pól (tytuł, data wydania, publikator itp.). Większa ilość wypełnionych pól daje większą możliwość odnalezienia właściwego dokumentu. Ten etap wyszukiwania może następczo wyjątkowo dużo problemów dla osoby, która na co dzień nie posługuje się prawem, gdyż należy tu być zaznajomionym ze szczegółowym nazewnictwem, skrótami, czy w przypadku orzecznictwa konkretną sygnaturą danego orzeczenia. Problemy na tym etapie może mieć obywatel austriacki nie mówiąc już o obcokrajowcu, nawet takim, który zna język niemiecki. Za przykład mogą posłużyć chociażby tytuły austriackich ustaw, które są dość obszerne⁴⁹, a w przypadku gdy użytkownik zechce wpisać odpowiedni skrót nazewnictwa danej ustawy musi znać zasady jego tworzenia i wykorzystania w systemie.

Po wprowadzeniu danych, system wyświetli listę proponowanych dokumentów. Może to zrobić na dwa sposoby. Pierwszym jest wyświetlenie aktu do odczytu w pełnej jego wersji. Drugim natomiast jest wyświetlenie poszczególnych paragrafów bądź artykułów do odczytu. Można odczytać je na cztery sposoby, każdy paragraf oddzielnie w formacie HTML, PDF, RTF, bądź w formie całego dokumentu stworzonego z poszczególnych paragrafów czy artykułów przez system. W tekście całego aktu normatywnego nie wyświetli nam się jednak „paragraf 0”, który jest stworzony na potrzeby systemu jako swoista metryczka aktu. W tym miejscu należy zauważyć również, iż tekstem autentycznym są tylko części aktu prawnego opublikowane w konkretnym dzienniku. Natomiast teksty ujednolicone, tworzone przez system, nie mają już domniemania autentyczności, a jedynie pełnią rolę informacyjną.

Tak w dużym skrócie można przedstawić wyszukiwanie dokumentów i aktów normatywnych w systemie RIS. Czy jest on systemem, który bez większych problemów pozwala na odnalezienie danego dokumentu? Tę kwestię powinni rozstrzygnąć jego codzienni użytkownicy. Jednak jak już wcześniej pisałem sami Austriacy są bardzo z niego zadowoleni.

⁴⁹ W przypadku ustaw austriackich ich tytuły są kilku zdaniowe, gdyby przełożyć to na polskie realia po wpisaniu frazy np. Prawo budowlane, wyświetliłby nam się poszukiwany akt normatywny.

Podsumowanie

Tworzymy społeczeństwo informacyjne, w którym coraz częściej obieg informacji, w tym informacji o prawie następuje poprzez coraz bardziej rozwijające się media teleinformatyczne, za pośrednictwem urządzeń cyfrowych.

Rozwijające się społeczeństwo zmienia i ulepsza sposoby przekazywania informacji. Wyrazem tych tendencji jest chociażby tworzenie systemów informacji prawnej, czy dążenie legislatorów do ogłaszania prawa w formie elektronicznej.

Ogłaszanie prawa w formie elektronicznej wciąż niesie za sobą wiele problemów i kwestii do rozpatrzenia. Dlatego tak ważnym jest uregulowanie wszystkich aspektów prawnych z tą kwestią związanych, oraz wszystkich zagadnień technicznych. Chodzi tu przede wszystkim o zagadnienia związane z podpisem elektronicznym, neutralnością technologiczną państwa czy stworzeniem tak zwanego *workflow* administracji tworzącej prawo dla przepływu informacji. Te oraz wiele innych kwestii powinny być rozwiązane.

Niewątpliwie jest to przyszłość urzędowego ogłaszania aktów prawnych. Poprzez elektroniczną publikację prawodawca ma możliwość dotarcia do większej ilości odbiorców prawa, co jak pisałem na początku niniejszej pracy jeszcze pełniej będzie oddawało istotę ogłaszania a mianowicie jawność prawa. Skoro w większości przypadków i sfer życia, postęp technologiczny jest dobry, to należałoby wnioskować, że również i w dziedzinie prawa oraz jego ogłaszania będzie pozytywnym aspektem.

Uważam, że systemy informacji prawnej są niebywałym postępem w dziedzinie informacji na temat prawa. Pozwalają one na pełniejszy i kompleksowy wgląd w interesujące nas dziedziny. Stało się tak dzięki udostępnianiu informacji w takowych systemach nie tylko na temat obowiązujących aktów prawnych, ale również aktów archiwalnych czy orzecnictwa sądów. Zarówno systemy komercyjne jak i te prowadzone przez organy państwowe rozwijają się bardzo prędko i aktualizują swoje bazy o coraz to nowe dokumenty. Dlatego podmioty odpowiedzialne za ogłaszanie prawa, zauważyły olbrzymi potencjał właśnie tych systemach.

Austriacki System Informacji Prawnej - RIS, wyznaczył nowe standardy dotyczące promulgacji aktów normatywnych. Podzielony na dwie części, część informacyjną i część z obowiązującym prawem, publikatorami urzędowymi o domniemaniu autentyczności. Jak widać już nie tylko same akty prawne interesują ich odbiorców, ale również wszystkie dokumenty z nimi związane. Adresaci prawa chcą mieć pełniejszy i lepszy wgląd w prawo i

dziedziny ich interesujące, gdyż nieznaną coraz większej ilości regulacji, może prowadzić do niepełnej znajomości prawa, a co za tym idzie, możliwość jego niezamierzonego naruszenia. Pomimo tego, że można zauważyć jeszcze kilka spraw, które należałoby poprawić to uważam, że Austriacki System Informacji Prawnej jest olbrzymim osiągnięciem z zakresu promulgacji i informowania o prawie. Jedną z kwestii, które mogłyby być poprawione w owym systemie to stworzenie dodatkowych funkcji wyszukiwania tekstu, przykładowo linki przy aktach normatywnych do aktów wykonawczych czy orzecznictwa.

Obiektem zainteresowań Wspólnoty Europejskiej oraz jej państw członkowskich, stały się właśnie te kwestie związane z elektroniczną formą publikacji aktów normatywnych. Dlatego też zarówno w Europie jak i w Polsce coraz częściej widać tendencje dążące do stworzenia podłoża techniczno-prawnego ogłaszania prawa w formie elektronicznej. Austriacy stworzyli swój system i działa on dość sprawnie co jest niebywałym sukcesem. Na koniec pozostaje tylko pytanie czy i kiedy w polskich realiach powstanie system podobny do austriackiego, który będzie w pełni oddawał istotę przekazywania informacji o prawie.

Bibliografia

- Brodecki Zdzisław, *Prawo integracji w Europie*, Wyd. II Warszawa 2008, Wydawnictwo prawnicze LexisNexis.
- Digital Austria, *Public authorities; Legal information system*, <<http://www.digital.austria.gv.at/site/6566/default.aspx>>, dostęp 20.11.2008.
- European Commission, *eGovernment in Austria*, Version 7.0, January 2007 <http://documentostics.com/component/option,com_docman/task,doc_view/gid,1150/> poprzez stronę <<http://ec.europa.eu/idabc/egovo>> (PDF), dostęp 11.12.2008.
- Federal Chancellery of Austria 2004, *Administration on the Net. An ABC Guide to E--- Government in Austria*, <<http://europa.eu.int/idabc/servlets/Doc?id=21452>> (PDF), dostęp 12.11.2008.
- Gwiżdż Andrzej, *Zagadnienie jawności prawa*, Studia Prawnicze 1981, nr 1-2.
- Kunderewicz Cezary, *Kodyfikacje mezopotamskie z III i II tysiąclecia p.n.e.* (w:) *Dzieje kodyfikacji prawa. Materiały na konferencję historyków prawa w Karpaczu*, 1974.
- Liebwald Doris, *The Austrian eLaw Project. Paper for the JURIX 2003 Workshop on e-Government*, < <http://www.lri.jur.uva.nl/~winkels/eGov2002/Liebwald.pdf>> (PDF), dostęp 12.11.2008.
- Meesters Marco, Jaremba Urszula, *E-government in Austria*, 10 oktober 2007 <http://www.zenc.nl/publicaties/docs/egovernment_in_austria.pdf>, dostęp 14.01.2009.
- Osajda Konrad, *Przepisy austriackie i europejskie w jednym* < http://www.rp.pl/arttykul/55736,57781_Przepisy_austriackie_i_europejskie_w_jednym.html>, dostęp 16.04.2009.
- Parliamentary Administration, Engeljehringger Wolfgang, Schefbeck Günther, *The e-Law project in Austria*, <http://www.parlament.gv.at/SK/VLESESAAL/PUBLPD/ERECHT/2006-04-18_Publikation-Englisch.pdf> (PDF), dostęp 07.12.2008.
- Pietruch-Reizes Diana, *Rozwój środków przekazu informacji o prawie*, Śląski Instytut Naukowy, Katowice 1992.
- Róg Maciej, *Elektroniczne ogłaszanie prawa*, <http://www.vagla.pl/skrypts/mgr_m_rog.pdf> (PDF) poprzez stronę <<http://www.vagla.pl/>>, dostęp 15.10.2008.

- Studnicki Franciszek, *Nowe środki udostępniania treści prawa pozytywnego jednostce*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Prawnicze 1978, z. 81.
- Wagłowski Piotr, *Powszechna znajomość prawa*, opublikowane 30.08.2004 <<http://prawo.vagla.pl/node/4143>>, dostęp: 03.05.2009.
- Weichsel Helmut, *The electronic production and publication of legislative texts in Austria (project E-Recht)*, 22 April 2006 <http://www.epma.cz/Docs/EEEGov%20Days/Weichsel_The%20electronic%20production%20and%20publication%20of%20legisl.pdf> (PDF), dostęp 24.10.2008.
- Wierczyński Grzegorz, *Urzędowe ogłaszanie aktu normatywnego*, Warszawa 2008.
- Wiewiórowski Wojciech, Wierczyński Grzegorz, *Informatyka prawnicza Technologia informacyjna dla prawników i administracji publicznej*, Zakamycze Kraków 2006.
- Zieliński Adam, *Pewność prawa*, (w:) *Jakość prawa, praca zbiorowa*, Dom Wydawniczy ABC 1996.

Wykaz aktów prawnych i orzeczeń (w porządku chronologicznym)

Wyrok Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości z dnia 13 maja 1981 r. ICC v. Amministrazione delle Finanze (sprawa 66/80), ECR 1981 s. 01191

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej – Ustawa z dnia 2 kwietnia 1997 r. Dz. U. Nr 78, poz. 483; z 2001 r. Nr 28, poz. 319; z 2006 r. Nr 200, poz. 1471

Ustawa z dnia 20 lipca 2000 r. o ogłaszaniu aktów normatywnych i niektórych innych aktów prawnych, Dz. U. z 2005 r. Nr 190, poz. 1606; z 2007 r. Nr 68, poz. 449

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 17 listopada 2003 r. w sprawie ponownego wykorzystywania informacji sektora publicznego nr 2003/98/WE, Dz. Urz. WE L z 2003 r. Nr 345, s. 90 ; CELEX 32003L0098

Ustawa związkowa, która zmienia Ustawę Konstytucyjną Związku, Ustawę o Rekonstrukcji Prawa oraz Ustawę Finansowo-Konstytucyjną z 1948 r., ustanawia Prawo Związkowe w sprawie Związkowego Dziennika Urzędowego z 2004 r., zmienia Ustawę o promulgacji z 1985 r. i Ustawę o Trybunale Konstytucyjnym z 1953 r. oraz uchylająca niektóre związkowe ustawy konstytucyjne, ustawy związkowe oraz postanowienia konstytucyjne zawarte w ustawach związkowych (Ustawa o reformie ogłaszania aktów z 2004 r.); tłumaczenie Piotr Błędzki, ustawa związkowa z dnia 21 listopada 2003 r. 100. Bundesgesetz: Kundmachungsreformgesetz 2004 (NR: GP XXII RV 93 AB 243 S. 35. BR: 6872 AB 6886 S. 702.), StF: BGBl. I Nr. 100/2003